

A gyártmányismertető felfedezése és megszólaltatása

ZOLTÁN Imre

Választott címünket indokolnunk kell. Az utolsó évtizedek folyamán fokozatosan, napjainkban még hangsúlyozottabban, rendkívüli mértékben megnőtt az érdeklődés a gyártmányismertetők iránt. A gyártmányismertetőt tehát "felfedezték". Az okok felkutatása, elemzése, a feltárt összefüggések rögzítése hasznos utmutatással szolgálhat, lehetővé téve ezáltal a tudatosabb, szélesebb és mélyebb tájékoztatást, tájékozódást.

Ehhez azonban a gyártmányismertetőt meg kell "szólaltatni". Jelen tanulmányunk erre tesz kísérletet, előre bocsátva, hogy a gyártmányismertetők olyan vonásait vesszük nagyító alá, amelyek újra értékelhetik, kijelölhetik betöltendő szerepüket.

Korunk műszaki-tudományos forradalmat kísérő, nagyságrendekkel megduzzadt szakirodalma a hagyományos könyvtári módszerekkel már megközelíthetlenné vált.

Az utóbbi évtizedekben önállósult tudományág, a tájékoztatástudomány (más néven informatika) hivatott arra, hogy vizsgálja a tudományos információk keletkezésének, gyűjtésének, tárolásának, visszakeresésének, terjesztésének, a forrástól a felhasználóig való eljuttatásának törvényszerűségeit, az információs folyamatok ellátásához szükséges módszereket, az információk optimális dinamikus társadalmi hasznosításának feltételeit.

Az informatika feladatai közé tartozik tehát valamennyi dokumentumtípus gyűjtése, feldolgozása, tárolása, visszakeresési és fejlesztési alapelveinek, módszereinek és eszközeinek a kidolgozása.

A meghatározás valamennyi dokumentumtípusra utalt, s noha fontos, hézagpótló feladat volna mindegyikükkel sorra, külön-külön foglalkozni, az ilyen nagyigényű mű erőnket, terjedelmünket, de kítüzött célunkat is meghaladná.

A vállalati irodalom

E helyütt csak a vállalati irodalom keretében maradunk, a vállalati irodalomból lehet ugyanis képet nyerni a műszaki fejlődés pillanatnyi helyzetéről, sőt sokszor ez az egyedüli forrás egy-egy termékkel kapcsolatban.

Ezek a kiadványok többnyire megadják valamely termék műszaki jellemzőit, alkalmazási területét, szerkezeti felépítését, ábráját vagy fényképét és természetesen a cég nevét-cimét.

Míg az említett adatok nagy része a vállalati kiadványokból, lapokból, tanulmányokból stb. kihámozható, tehát azokban az adatok is szerepelhetnek, addig a gyártmányismertetőben csak ezek kapnak helyet. Írásunkban kizárólag a gyártmányismertetővel fogunk foglalkozni, s talán sikerül bizonyítanunk, hogy ez a leszűkítés indokolt, hiszen még így is csak a vázlatosságra kellett szorítkoznunk.

A továbbiakban gyártmányismertető alatt a valamely termékre vonatkozó, műszaki-gazdasági adatokat közlő, írott szövegű, és ábrákkal illusztrált dokumentumokat (prospektusokat, katalógusokat) értjük.

E helyütt nem lehet célunk, hogy olyan elengedhetetlen alapfeltételekkel foglalkozzunk, mint a gyártmányismertető gyűjtése, feldolgozása, közreadása stb., illetve az ilyen gyakorlati, módszertani kérdésekre csak annyiban térünk ki, amennyiben az témánk jobb megvilágítása céljából feltétlenül szükséges.

Világosabban megfogalmazva: a termékismertetőkből felhalmozott tartalom kiaknázása, új módon való megközelítése a célunk. Ebből a nézőpontból tehát másodrendű számunkra a termékismertető gyűjtésének megszervezése, amire egyébként a legcélravezetőbb út az un. világ- és országos címtárakat alapul vevő közvetlen levelezés, a nemzetközi vásárokon megjelent cégek felkérése, a szakfolyóiratok sok terméket felsoroló kéri lapjainak igénybe vétele, - azaz valamiféle beáramlást biztosító kényszerpálya megteremtése. Hasonlóképpen nem lehet most feladatunk a feldolgozás megannyi változával foglalkoznunk, esetleg kritikailag elemeznünk az ETO-t vagy más jelzést, a KWIC-indexeléseket, a kialakult perem- és fénylyukkártyás kézi rendszereket, vagy akár azokat a thezauruszokat, amelyek a legfejlettebb, a számítógépes feldolgozás irányába mutatnak.

Arra az álláspontra helyezkedünk, hogy az érintett fontos gyakorlati kérdések vagy már megoldottak, vagy megoldásukra sor fog kerülni. Mi azt szeretnénk megválaszolni: mit is várhatunk újat a gyártmányismertetőktől?

Valójában a gyártmányismertető rendhagyó dokumentum. Érdemes vele kiemelten, különös figyelemmel foglalkozni. Előre bocsátjuk, hogy nem valami rangsor felborítására vetemedünk a műszaki, vagy akár a vállalati irodalom dokumentumai között, hiszen a szakkönyvek, a szakfolyóiratok, a vállalati lapok, a kutatási jelentések stb. értékes szerepét a maguk helyén semmi nem pótolhatja. Ugyanakkor viszont az sem szorul bizonyításra, hogy bármely műszaki dokumentum értéke azzal mérhető, amennyi abból az ipar vérkeringésébe ténylegesen átáramlik. Azt állítjuk, hogy éppen a gyártmányismertető, ez a sűrített információkat tartalmazó dokumentum az, amelyet a legnagyobb határfoku információ-átvételre való alkalmasság jellemez.

Az információáradat

A gyárak érdeke termékeik megismertetése. Általában az eladandó termékről készül ismertető. Könnyen belátható, hogy szinte végtelen a meglévő és születő új termékeket leíró gyártmányismertetők száma. Az oly sokat emlegetett információáradat tehát általános jelenség. Tudomásul kell venni, hogy a mindentgyűjtés megvalósíthatatlan, de szükségtelen is, a beáramlás mennyiségét magunk határozzuk meg. A gyártmányismertető növekedése nem lavinaszerű, hanem csak egyenesen arányos az általa tükrözött termékek számával.

A vállalati irodalom, ezen belül a gyártmányismertető első nyomai a velencei üvegipar áruminta-könyvei lehettek a XV. századból. Bár a gyártmányismertető nem új dokumentumtípus, a legutóbbi időkig mostoha elbánásban részesül, s a könyvtárak is idegenkedtek feldolgozásuktól. A megváltozott elbírálásban meghatározó szerepe van annak a mind határozottabban megfigyelhető tendenciának, amely a hangvételük lehiggadásában, megkomolyodásában öltött testet. A régebbi reklámizű felsőfokos szóhasználatot a termék műszaki jellemzőkkel bemutatásának szándéka, az objektivitásra törekvés váltotta fel. A tárgyilagossá vált gyártmányismertető helyet vívott ki magának a műszaki tájékoztatásban.

Az ÉTK már régebben megvizsgálta a szakmai tájékoztatást felhasználók - tervezők, kutatók, kivitelezők, gyártók - információs igényét, hogy az építésügyi termékinformációs szolgáltatás színvonalát a szakterület egyes szakágazatai speciális igényeihez emelje.

A megkérdezettek annak idején az igénybe vett szakirodalmi források közül elsőként a könyveket, másodikként a folyóiratokat, s harmadikként a gyártmányismertetőket jelölték meg.

Meg merjük kockáztatni véleményünket, hogy ez a sorrend egyes területeken bizonyára módosulna, ha a valóban felhasznált információt az igénybe vehető információval állítanánk szembe. Ez esetben a sorrend megfordulna, s ha ez mégsem következett még be, annak az a magyarázata, hogy a gyártmányismertetők "szóra bírása" még ma is "a tájékoztatás fehér foltjának" tekinthető.

A gyártmányismertetők sorsa

Talán nem érdektelen, ha megkíséreljük nagy vonalakban nyomon követni a gyártmányismertető utját születésétől elmulásáig. A gyártó vállalat, vagy külkereskedelmi szerv sokszor sok tizezres tömegben állítja elő, majd változatos és ellenőrizhetetlen utakon kerül a forgalomba. Nincs és nem is lehet egységes gyakorlat arra nézve, hogy mikor és mennyi jut el a különböző osztályokhoz, miképpen és kinek áll rendelkezésére a dokumentációs osztályokon, hogyan kerül el az érdekelt hazai gyárakhoz, mi kerül külföldre, mennyit visznek el a vásárokra stb. A hevenyészetten vázolt ut ezután válik még ellenőrizhetetlenebbé. Hiszen nem az a tipikus eset, amikor eljut a gyártmányismertető az érdekelt szakemberhez, s még az is a jobbik eset, ha egy-egy írásztal fiók a végállomás. Sokkal általánosabb az a gyakorlat, amikor az ingyen szétosztogatott dokumentumok átnézés nélkül közvetlenül, mázsaszámra a szemétkosárba halnak el.

Ebből a lehangoló vándorútból éppen a könyvtár maradt ki. A könyvtárak idegenkedése ettől a nem hagyományos dokumentumtól nem újkeletű, s még ha ez a húzódozás némileg indokolható is, bizonyos, hogy a komplex tájékoztatásból nem rekeszthetők ki a prospektusok.

Elenyésző hazánkban, de még határainkon túl is azoknak a könyvtáraknak a száma, ahol a gyártmányismertetők polgárjogot nyertek, és egyelőre még ritkább az olyan tájékoztatási szerv, ahol külön tárban kerültek a jelentőségüket megillető helyre. Ezek a külön tárból hűzött szerepet töltenek

be, friss információk forrásává váltak, s változatos szolgáltatásaik révén a szakemberek körében nagy népszerűséget vívtak ki maguknak.

Amit írásunkban hangsúlyozni kívánunk az az, hogy az elmondott pozitívumok ellenére, még a már megvalósult tár is csak keret, lehetőség. Állítjuk, de bizonyítani is fogjuk, hogy - ráirányítva a figyelmet néhány összefüggésre - a gyártmányismertető az eddigieknél sokszorta több, jobb, hatékonyabb információ nyújtásra képesek és hivatottak.

Az informáltsági szint

Bár vitathatatlan, hogy korunk műszaki-tudományos-gazdasági haladásának valamilyen formában a tudományos tájékoztatás a tényleges forrása, az elért eredményekkel mégsem lehetünk elégedettek. Ahelyett, hogy azt vizsgálnánk, minek tulajdonítható lemaradásunk az iparilag fejlett országok mögött, inkább néhány megjegyzés erejéig az ún. "információs rés" (information gap) a szakirodalomban ujkéletű, elgondolkodtató társadalmi problémájára kívánunk utalni.

A gáttalanul ráñktörő információ-özön fulladással fenyeget, védekezésre kényszerít. A tájékoztató szervek feladata, az információ szűrése, szelektálása, az érdekeltekhez juttatása. A kialakuló "informáltsági szint" magassága, a szakmailag "kiművelt emberfők" száma a műszaki fejlődés meghatározója. Ez az "informáltsági szint" térben és időben, ezen belül egyénenként, vállalatonként, iparáganként, országonként, más és más, állandóan változik. Az informáltsági szint nyilván annál kedvezőbb, minél szűkebb az információs rés, azaz minél jobban megközelíti a tényleg igénybe vett információk mennyisége az igénybe vehető információk mennyiségét. A jól válogatott, megfelelően táltalt gyártmányismertető részalmazából kis fáradsággal, s egyben nagy hatásfokkal lehet azt a tájékozódást nyerni, amely csökkentve az információs rést, alkalmas az informáltsági szint emelésére.

TERVKONCEPCIÓK

A dokumentáció területén a nemzetközi együttműködés igénye a szakirodalom "világirodalmi" jellegéből következik. A tervek, elgondolások, koncepciók bennünket most csak annyiban érdekelhetnek, amennyiben azok rendszertervben a gyártmányismertető bevitelével is számoltak.

Minden részletezés nélkül csak utalunk azokra a nemzetközi törekvésekre, amelynek egyes állomásait az UNISIST (United Nations Information System in Science and Technology) világméretű tudományos-tájékoztatási koncepciói, a multilaterális szerződések, illetve a regionális együttműködések jelzik. A dokumentáció, az információcsere, a kiadványcsere ezen működő vagy körvonalazott szervezeteinél még hiányosak értesüléseink arról, hogy milyen mértékben készültek fel a gyártmányismertető rendszerük vérkeringésébe való bevonására.

Megkülönböztetett figyelmet érdemel a Szovjetunióban életre hívott, egyben a világ legnagyobb méretű, szervezetségű és színvonalu, állami tudományos-műszaki információs rendszere.

A szocialista országok által kiépitendő, a KGST Komplex Programban előirányzott Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Rendszer (NTMIR) egyik alrendszerének vezető szerve a Szovjetunió Állami Nyilvános Műszaki Tudományos Könyvtára (GPNTB). A GPNTB-t bízták meg az említett alrendszernek, a Vállalati Irodalom Nemzetközi Speciális Információs Rendszerének (VINSIR) vezetésével. A feladat megoldására - a népgazdaság valamennyi területét felölelő katalógusok és prospektusok gyűjtésére, feldolgozására és azokról folyamatos információszolgáltatásra - számítógépet alkalmaznak, s a jövőben a prospektusok számítógépes feldolgozásának eredményét mágnesszalagos szolgáltatás formájában is közzé fogják tenni.

A VINSIR tehát már a megvalósulás stádiumában működik. Ez a kifejezetten dokumentum-orientált rendszer, tevékenysége központjába a vállalati irodalmat állította, s már jelenleg is 16 füzetsorozatban ad az új gyártmányismertetőkről jeladó, annotált információkat.

Az érdemi, tartalmi feltárásra - kapcsolódva a fentiekhez - az ugyancsak kiépitett NÁTMIR-ek (Nemzetközi Ágazati Tudományos és Műszaki Információs Rendszerek) hivatottak. Itt van helye az elmélyültebb munkának, tehát itt kerülhet sor a VINSIR-től jeladó információ és mikrofilmtekercs formájában kapott anyag célorientált, várhatóan faktografikus feldolgozására. Meg kell említenünk, hogy tervszerűen folynak az előkészületek a NTMIR, valamint a tudományos műszaki információs világhálózatok között megvalósítandó távlati együttműködésre is.

A HAZAI HELYZET

A sokáig mellőzött gyártmányismertetőik jelentőségének felismerésében és elismerésében uttörő a szerepünk. Arról ugyan nincs szó, hogy a könyvtárak befogadták volna, a ráeszmélés érdeme inkább csak egyes tájékoztató szerveké. Az első önálló gyártmányismertetőtárak létesítésével sok országot megelőztünk, s immár több mint évtizedes hagyománnyal, tapasztalattal rendelkezünk. Bőségesen egészíthetnék ki a tapasztalatokat a szép számban alakult vállalati prospektustárak is, azonban ezekről a szűkprofilu, nem nyilvános, elszigetelt gyűjtemények zöméről alig lehet tudomásunk.

Országos tár

Néhány évvel ezelőtt - még az előzőekben vázolt VINSIR koncepció előtt - már felmerült hazánkban egy országos tár létrehozásának gondolata.

Az alapelv az volt, hogy az országos tárat az ésszerű fokozatosság alapján kell megszervezni oly módon, hogy állandóan bővülő szolgáltatásai egyedülálló segítséget nyújtsanak a hazai gyártó üzemeknek, majd az exportőröknek és az importőröknek.

Csakis olyan tárnak lehet létjogosultsága, amely a tájékoztatás még feltehető fehér foltjai felszámolását tüzi ki célul. A "mindent gyűjtés" maximalista igényétől eleve őrizkednünk kell, s olyan szűkítés mellett kell elköteleznie magunkat, amely a valóban újat, de egyben szükségeset is szolgáltatja. Nem lehet tehát témára, országra, vállalatokra való tekintet nélkül helyet

biztosítani minden fellelhető hazai és külföldi gyártmányismertetőnek. Az így felhalmozódó végtelen mennyiség eleve halálra ítélné a vállalkozást.

A Tár a népgazdaság egészéhez igazodó, mintegy 100 cikkcsoportot venne alapul. A felhasználók elsősorban a hazai vállalatok szakemberei lennének, de természetesen nyitva állna a tár a külkereskedelem, az anyagbeszerzés, a piackutatás, a formatervezés, a műszaki oktatás stb. dolgozói számára is. A lépcsőzetességet a következőkkel érzékeltetjük:

a) Országos Tár - hazai és nemzetközi anyaggal: Ilyen teljességre törekvő gyűjtés elvileg talán lehetséges, de gyakorlatilag még akkor is megvalósíthatatlan, ha a sok milliónyi dokumentum tárolására a raktározási-, a létszám-, a beruházási-, az anyagi stb. feltételek adva volnának. Hasonló vállalkozással mind ez ideig világszerte sehol sem próbálkoztak, de nyilvánvaló, hogy a felhasználók részéről ilyen szolgáltatási igény semmiképpen nem állna arányban a horribilis befektetési és fenntartási költségekkel, magyarul: még ha megvalósítható volna is, egy ilyen "világtár" létrehozása, akkor sem volna érdemes. Ezt az utópiát tehát eleve elvetjük.

b) Országos Tár kb. 100 cikkcsoportra, hazai és nemzetközi anyaggal: Az ilyen mérséklés bár jelentős, még mindig milliós nagyságrendű dokumentum feldolgozását igényelné.

c) Országos Tár kb. 100 cikkcsoportra, a hazai és a fejlett ipari országok anyagával: E további ésszerű szűkítés ellenére még mindig fennállnak az előbbi nehézségek.

d) Országos Tár kb. 100 cikkcsoportra, hazai és fejlett ipari országok vezető vállalatai anyagával: A vezető külföldi vállalatokra való szűkítés elengedhetetlen, ugyanis enélkül a felesleges papíráradatban elvesznének.

A felsorolt jelentős csökkentések még mindig nem vezetnek el a jól kéz-bentartható, a felhasználók számára valóban hasznos tárhoz, a realitás tehát további szűkítést követel.

e) Országos Tár - hazai és baráti, gyakorlatilag a KGST országok anyagával: Ez utóbbi változat nemcsak mennyiségileg teremt könnyebb kezelhetőséget, de minőségileg is sarkalatos pozitív változást von maga után.

f) Országos Tár - hazai, a teljes magyar ipart reprezentáló anyaggal: Ennek a tárnak az volna a hivatása, hogy összegyűjtse, feldolgozza, hozzáférhetővé tegye valamennyi ágazat gyártmányismertetőit, azaz valamennyi érvényben lévő katalógus és prospektus lelőhelye legyen. Hasonló átfogó gyűjtés országunkban eddig nem folyt, bár bizonyára rendkívüli érdeklődéssel találkozoznánk.

A felvázolt egyes fokozatok dokumentum mennyisége között nagyságrendi különbségek vannak a néhány ezertől a sok millióig. Annyi bizonyos, hogy a tervezett tár minden fázisban komoly információbázist jelentene minden szinten, kezdve az iparirányítástól egészen az üzemekig.

A megvalósítás ésszerűség-diktálta menetrendje tehát az alábbi, fordított felépítést javasolja.

1) Hazai gyártmányismertetőtár: E tár feladata volna teljességre törekedve, naprakészen nyilvántartani a magyar vállalato termékeit reprezentáló prospektusokat, katalógusokat.

A gyűjtés kényszerpályájának megszervezése után a szolgáltatások kiegészíthetők volnának olyanokkal, mint

- válaszadás arra, hogy ki mit gyárt, illetve mit ki gyárt,

- adatlapok felfektetése azokról a termékekről is, amelyekről gyártmányismertető nem készült,
- információadás az export cikkekről,
- árjegyzékek nyilvántartása, stb.

2) KGST gyártmányismertetőtár: A hazai tár megvalósulása után következhetne az újabb jelentős továbblépés, a tájékoztatás egy további fehér foltjának felszámolására. Ez volna a KGST tár, amelynek a már működő hazai tár a részét képezné.

A KGST országoknak elsősorban az export termékei kapnának helyet ebben a központi tárban a gyártmányismertetők tolmácsolásában.

Itt is megjegyezzük, hogy a felvázolt tár jó működésének feltétele a szoros és élő kapcsolat kiépítése a már jelenleg is működő ágazati gyártmányismertetőtárakkal.

A teljesség kedvéért el kell mondanunk, hogy időközben a már vázolt KGST Komplex Program vette át a kezdeményezést. Ennek értelmében a VINSIR hivatott a tagországok tájékoztatására, míg a kijelölt hazai nemzeti szerv a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem könyvtára lett.

Ágazati táruk

A tájékoztatási apparátusok munkája - különösen gazdasági rendünk reformja óta - sokoldalubbá, differenciáltabbá vált. Megnőtt a tájékoztatás iránti kereslet minden döntési szinten. A vállalatok nagyobb önállósága nagyobb kockázat veszélyét is jelenti, ezt csökkentendő igénylik a megfelelő információt. Más oldalról viszont a szakágazati minisztériumok számára kell szolgáltatni folyamatosan a faktográfiai és prognosztikai, továbbá a nagyjelentőségű döntésekhez szükséges szintetikus összeállított információkat, mint az irányítás alapvető feltételeit.

Az ágazati tájékoztatási intézetek tehát a tájékoztatásban a komplexitásra törekedtek, ez pedig ma már alig valósítható meg a gyártmányismertetők nélkül. Különös figyelmet érdemel ebből a szempontból két ágazati prospektustár:

a) KGTMTI (Kohó- és Gépipari Tudományos Műszaki Tájékoztatási Intézet) - a kohó- és gépipari ágazat prospektustára. Uttörő szerepet tölt be, hiszen már 1962 óta látja el az ágazat igényét. Negyedmilliós állománya nemcsak a nyilvános olvasószolgálathoz, de az intézethez befutó igények gyártmányismertetőkkel komplexszé tételére is bázisul szolgál. Jelenleg folynak az előkészületek az ÁIIR-be (az Ágazati Integrált Információs Rendszerbe) a számítógépes műszaki-gazdasági, más szóval ágazati irányítási információs programba való bekapcsolódáshoz. Erre a felsőbb irányítószervek döntéselőkészítéséhez van szükség. A minisztériumnak nemcsak a tárca vállalatairól, de a világ más országairól is tudomással kell birnia. A számítógépes tájékoztatás két rendszerének, a műszaki-gazdasági és a műszaki-tudományos rendszernek tehát törvényszerűen integrálódnia kell - így teremthetnek meg a megalapozott irányítás feltételeit.

b) ÉTK Termékismertetőtár. A dinamikusan fejlődő építőipar és építőanyagipar számára a gyártmányismertetők frissesége teszi lehetővé a naprakész tájékozódást. Felismerte ezt már korán az ÉTK, s Termékismertetőtára változatos szolgáltatásokat nyújt a különböző szintű ágazati és vállalati

vezetők, továbbá a kutatók, tervezők, gyártók és kivitelezők számára. Az építésügyi ágazat előtt álló népgazdasági, ágazati és vállalati szintű kiemelt feladatok megoldásához, azok műszaki információs megalapozásához sok, más forrásból nem nyerhető információ meríthető a termékismertetőtárból.

TÖBBNYELVŰSÉG

A gyártmányismertető lényeges eleme a sűrített tartalom. Nem mond ennek ellent az a néhány formai elem, többlet, amiről jellemzésükkor említést kell tennünk. Ilyen az A4-es formátum szinte kizárólagossága, ilyen az igényes nyomdai kivitel, s ilyen a többnyelven megjelentetés költséges gyakorlata.

Érdemes ennél a pontnál is rámutatni arra, hogy míg az egyéb dokumentumtipusokat, vállalati irodalmat, zömmel a gyártó vállalatok csak nemzeti nyelvükön adják ki - így szükség esetén azokat a felhasználó nyelvére külön kell lefordítani - addig a gyártmányismertetőket maga a gyár a potenciális piac több nyelvén is megjelenteti, sőt több nagy vállalat (Philips, FIAT, IKARUS stb.) a semleges eszperantó nyelvet is igénybe veszi.

Az információ válságának leküzdésében nagy szerep vár a számítógépekre. Az információs rendszerek legmagasabb szintjét az automatizált, elektronikus számítógépeket alkalmazó rendszerek alkotják. A gépek a tudományos tájékoztatásban az információtárolás és visszakeresés mellett indexek összeállítására, referátumok és tájékoztató kiadványok készítésére, könyvtári munkák elvégzésére, sőt nyers fordításra használhatók.

A természetes nyelvek megannyi "rendszer telensége" és a számítógépek "rendszerigényessége" között gyakorlatilag áthidalhatatlan az ellentmondás. Ennek feloldására történt már sikeres kísérlet, és pedig az eszperantó nyelv kódnyelvként való beiktatásával. Nagy vonalakban ismertetjük az elgondolást és a lefolytatott kísérletet.

Az üzemi, a beruházó, a fejlesztő, a tervező szakembernek tudomással kell birnia minden lényegesről, ami szakterületén napvilágot lát. Minimális követelmény tehát legalább arról tudomást szereznie, amivel a külföldi szakajtó hétről-hétre foglalkozik. Hangsúlyozottabb ez az igény a fejlettségben, megoldandó problémákban hozzánk közelebb álló KGST-országok szakajtójában, ahol a nyelvi nehézségek még fokozottabban akadályozzák a tapasztalatok terjedését. E szaklapokban felhalmozott ismeretanyag nagy része gyakorlatilag elvész számunkra, de még az esetleges tartalomjegyzékfordítás is csak nagy késéssel juthat el az érdekelthez.

A gyors, kis befektetéssel járó megoldást a KGTMTI az alább vázolt, a kísérletben csak két országra egyszerűsített módszerrel mutatta meg:

- 1) Az NDK-ban a szakfolyóiratokban az elektronikai ipart érintő legfrissebb cikkek címeit és leelőhelyeit német nyelven lyukszalagos írógéppel leírták;
- 2) A német lyukszalag szövegét a számítógép - az előzőleg memóriájába táplált német-eszperantó szótár segítségével - tőszavakban eszperantóra tette át;
- 3) Az eszperantó nyelvű szöveg telex útján hazánkba érkezett;
- 4) A budapesti számítógép az eszperantó szöveget - a memóriájába tárolt eszperantó-magyar szótár közvetítésével - magyarra ültette át;
- 5) ily módon a kísérlet szerinti két ország között - egyébként természetesen tetszés szerinti országok között - lehetővé válik a gyors értesültség a mindenkori szakirodalomról.

A kísérlet kitűnően sikerült. Témánk esetében elegendő, ha a "szaklap-tartalomjegyzék" helyébe a gyártmányismertető "értelemszerű címeit" helyettesítjük be. Érdekes azt is megfigyelni - a kísérlet külön érdekessége - hogy az eszperantó nyelvet csak a gépnek kell ismernie, míg arra sem a gépirásnál, sem a felhasználónál már nem volt szükség.

AZ INFORMÁCIÓK JELLEGÉRŐL

Valójában már maga a gyártmányismertető is tömörítvény jellegű, sűrített mondanivaló a szóbanforgó termékről. Ahhoz azonban, hogy a bennük rejlő információk jó hatásfokkal kinyerhetők legyenek, meg kell találni a megfelelő tálalási formát.

Dokumentográfia - faktográfia

Nincs szembeállításról szó, inkább egymást kiegészítésről, arról, hogy a gyártmányismertető alaposabb elemzéséhez a hagyományos formák kibővítése válhat indokolttá. A dokumentográfiai tájékoztatás jellemző vonása a primér dokumentumok gyűjtése, rendezése, értékelése, szolgáltatása.

A faktográfiai tájékoztatás tovább megy: a dokumentumból kiemeli, rendezi, értékeli, szolgáltatja az elszigetelt adatokat, műszaki jellemzőket.

A tájékoztató központok szolgáltatásai is differenciálódtak. A gazdasági reform következtében önállóságot kapott vállalatok nagyobb információigény-nyel léptek fel, másrészt a szakágazati minisztériumokat kell úgy tájékoztatni, hogy utasítások helyett információkkal irányithassák, befolyásolhassák a vállalatok műszaki-gazdasági tevékenységét.

A faktográfiai tájékoztatásra is felkészült apparátus mind az iparirányításhoz, mind szűk témakörökre bontott egyéni problémákhoz komoly segítséget képes nyújtani. Magukból a gyártmányismertetőkből - jobban, mint más dokumentumoknál - könnyen kiemelhetők a faktográfikus feldolgozás adatai.

Revelencia - heurisztika

Kétségtelen, hogy a releváns információ elégti ki a legteljesebben a felhasználót. Ilyenkor ugyanis a tájékoztatás révén az éppen igényelt konkrét berendezés, termék leírását kapja kézhez. Véleményünk szerint ennél magasabb rendű a heurisztikus információ, amely mind a tájékoztatási szerv, mind a felhasználó részéről jobb felkészültséget kíván, de nagyobb eredményt is helyez kilátásba. Valójában majd minden újítás, találmány a rátermett szakember hirtelen felismerésére, meglátására vezethető vissza. A heurisztikus folyamat megindítására bő lehetőséget éppen a gyártmányismertető nyújtanak.

Megoldandó fejlesztési vagy más feladatához a szakember igényli a témát. A tájékoztatási szerv felsorakoztat előtte 20-30 prospektust. Az ábrák, a képek, a műszaki paraméterek - térben és időben sűrítve - percek alatt is összehasonlíthatók, egymással összemérhetők. A paraméterek mintegy egymással vitatkozva, beszédesekké válnak. A jó tálalás a tájékoztató mérnök

"művészete", a többi már a hozzáértő szakemberre tartozik. A heurisztikus folyamat lehetőségét kell tudatosan biztosítani.

Irányítás - döntés

A szakirodalmi tájékoztatáson belül a műszaki tájékoztatás problémájának új szemléletű megközelítése a műszaki-gazdasági tájékoztatás. Ezek a műszaki-gazdasági információk az iparvállalatok, illetve az iparág vezetését hivatottak szolgálni a vállalati és ágazati döntések előkészítése céljából. Az ilyen komplex tájékoztatási tevékenység megannyi forrásra támaszkodik. Felhasználja a tudomány és gyakorlat egyre több ágának eredményeit, a különféle szakirodalmi közleményeket, a nem publikált anyagokat, kutatási jelentéseket, statisztikákat, árjegyzékeket stb. Az irányításhoz, döntéshez bármely szinten a gyártmányismertetővel is alátámasztás elengedhetetlen. A bekapcsolásoknál a figyelmet éppen azokra a vonásaira kell fordítani, amik más dokumentumokból nem merithetők.

A vállalatirányítás, kockázata csökkentéséhez, támaszkodik az információkra - s ezek közül már az is alapvető fontosságu, ha a prospektusok tükrében ismeri saját terméke külföldi megfelelőit -, a felsőbb szerveknek pedig úgy csoportosíthatók a műszaki adatok, hogy azok alapján információkkal irányíthatóak a vállalatok műszaki-gazdasági tevékenységét.

REJTETT TARTALÉKOK

Rejtett tartalékról beszélhetünk két okból is. Először azért, mert még mindig sokan lebecsülik, alacsonyabbrendűnek tartják, s ennek megfelelően nem is "jegyzik" az információs források között a gyártmányismertetőt. Másodszer azért, mert akik - örvendetesen növekvő számban - eljutottak már fontosságuk felismeréséig, az alapok lerakásán túl még nem mélyedhettek el a tartalmi feltárás összefüggéseibe. Pedig a tényleges tartalékok kiaknázásra várnak. Az igénytelen gyártmányismertetőkből - élve a jéghegy analógiájával - a felületes szemlélő csak a tizedét veszi észre, míg a súlyosabb rész már csak az avatott szem számára tárul fel.

Nehéz megmondani, hogy mikor sok és mikor kevés az információ, hiszen már a "szükséges" és "elegendő" is témánként, egyénekenként nagy eltéréseket mutat. A különleges lehetőség a gyártmányismertetőknél éppen abban rejlik, hogy tömörségüknél fogva a szó szoros értelmében fizikailag és időben is könnyen áttekinthetők. Egyetlen példányban is ott az információ, de egymás melletti felsorakoztatásukkal a nyerhető információk már nemcsak összeadódnak, de megsokszorozódnak, hatványozódnak. Eljutottunk ahhoz a dokumentumtipushoz, mely nem egyenként, de jól válogatott halmazzként tálalható, s ebben a formában a legváltozatosabb vallomásokra birható.

A prospektusok - köztudomásuan - általában ingyenesek, könyvadásitási forgalomba nem kerülnek, viszonylag gyorsabban évülnek el, reklámcél is vezeti a gyárat. Bennünket a gyár érthető szempontjainál jobban érdekel a felhasználó, magyarán az, hogy mi módon lehet a prospektusokban implicite felhalmozott információkat nagyobb hatásfokkal kibontani, az ipar számára szóra birni.

Ilyen, a gyártmányismertető nyújtotta információk befogadására alkalmas területek adottak, itt vannak szinte kartávolságnyira, csak észre kell vennünk igényeiket, még ha sokszor megfogalmazatlanok is. Gondoljunk csak a beruházásra, a műszaki fejlesztésre, a formatervezésre, a termékösszehasonlításra, s általában a döntéselőkészítésre.

A szaknyelv állandóan változik, bővül. Nyelvterületenként, szakterületenként az ütem más és más. Az új, egyértelmű szakkifejezéseket a ritkán megjelenő műszaki szótárak vagy egyáltalán nem, vagy csak nagy késséssel követik, de hasonló a helyzet a szakkönyvekkel, szakmai folyóiratokkal. A gyártmányismertető a friss terminológiát tükrözi, ezért elsőrendű, kizárólagos kincsesbányája a mindenkori "ma", sőt "holnap" élő, műszaki, nyelvhasználatának.

Ismeretes, hogy - különféle okokból - nem mindig lehet a beruházásnál, rekonstrukciónál azt a terméket beszerezni, amely pedig a legmegfelelőbbnek látszik. Ez a körülmény mégsem mentesítheti a beruházót attól, hogy fel ne térképezze, paramétereik tükrében ne vizsgáltsassa az importálandó berendezést. A beruházó jól informáltságát elsősorban a prospektusokból mérhető választék ismerete alapozza meg.

Ahol a gyártmányismertető már polgárjogot nyert, ott azt elsősorban a műszaki fejlesztési tervek alátámasztására vették igénybe. A korszerű fejlesztés alig képzelhető el a szóban forgó termék eddig elért változatainak, szintjeinek alapos ismerete nélkül. Lerövidítendő ilymódon a fejlesztésre fordított idő, s a választékból nyert ötletek, a már megvalósított megoldások, az új termék versenyképességében ölhetnek testet.

A szép gép jó is - tartja a közhit, de még a műszaki közvélemény is. A formatervezés az ipari művészetben megkülönböztetett rangot vívott ki magának. E téren is kimeríthetetlen kincsesbányául szolgálnak a gyártmányismertető, mivel az igényesebb gyártmányismertető szinte kivétel nélkül közlik a berendezés, a gép vagy tartozéka színes fényképét is.

Népgazdasági, ágazati és vállalati szinten egyaránt központi kérdés, hogy mit célszerű gyártani, mely terméket érdemes exportálni, mi szorul fejlesztésre, minek a gyártását kell megszüntetni stb. Vizsgálni kell tehát a szóban forgó gyártmány korszerűségét. A korszerűség méréséhez, a világszint megállapításához a terméket műszakilag közös nevezőre kell hozni, mert csak ezáltal lesznek összehasonlíthatók egymással. Természetesen az összehasonlítás szempontjai termékenként mások lehetnek.

A gyártmányonként gondosan mérlegelendő műszaki tényezők általában ilyenek közül választhatók: teljesítmény, határfok, üzembiztonság, javíthatóság, alkatrészcsere-lehetőség, bővíthetőség, korszerűség, élettartam, klímavédelem, külső méretek, miniatürizálás, formatervezés, raktározhatóság, csomagolhatóság stb.

Egyes esetekben elegendő lehet csak két terméket egymással összehasonlítani.

A megalapozott döntéshez igen sok szempontból kell nagyító alá tenni a szóban forgó gyártmányt. Egy azonban elengedhetetlen! A műszaki paraméterek ismerete.

TÁJÉKOZTATÁS - TÁJÉKOZÓDÁS

Tájékozottnak lenni - korunkban létfeltétel. A ránk zuduló információ-áradat megszürése az informatika bonyolult feladata. Egyazon fogalom két oldala a tájékoztatás és tájékozódás.

Az volt a célunk, hogy a gyártmányismertetőben felhalmozott, ez ideig nem kellőképpen kiaknázott információkra irányítsuk a figyelmet, s egyben megmutassuk, hogy ezek a dokumentumok mely tájékoztatási területeket hivatottak hatékonyan kielégíteni. A tájékoztatási szervre vár a feladat, hogy szemléletében és tevékenységében a gyártmányismertetőket a hagyományos mellett a vázolt szerepkörökbe is beállítsa, s ezáltal ujszerű szolgáltatással gazdagodjon.

Célunk a gyártmányismertetővel való foglalkozás újraértékelése, reális helyének kijelölése volt. Ha néhány gondolattal tudunk ehhez hozzájárulni, már eredményes volt munkánk. Amiket felsorakoztattunk, inkább csak jelzések a nagyrészt még feltáratlan utvonalon. Ahhoz azonban ma már nem férhet kétség, hogy a gyártmányismertetővel való foglalkozásról nem mondhat le az a tájékoztatási apparátus, amely valóban a komplex tájékoztatás nyújtására kötelezte el magát.

E helyütt végül érintenünk kell a PR és a gyártmányismertető szolgáltatás összefüggését is. A PR (Public Relation, magyarul közönségkapcsolatok, vagy kapcsolatszervezés) egyik feladata, hogy szóban forgó szerv (intézet, vállalat stb.) megnyerő, vonzó képet teremtsen a közönség, a potenciális felhasználók körében saját tevékenységéről. A kellően kifelé tudatosított, a vázolt alapelveken alapuló szolgáltatásokra képes tájékoztató szerv és gyártmányismertetőtára olyan információbázis, amely alkalmas és érdemes a propagálásra. A kifelé irányuló ilyen propaganda azonban a PR tevékenység csak egyik iránya. Azt kell elérni, hogy a PR másik iránya is megvalósuljon, azaz az érdekeltek visszajelzése, a "felfedezett" tár fokozott igénybe vétele.

Már ritkábban szokták hangsúlyozni - pedig véleményünk szerint igen lényeges - a PR elmélet harmadik oldalát, és pedig a "befelé" irányzatát. Jelenti ez azt, hogy a "kifelé", mindpedig "visszafelé" megszervezett stratégia csak akkor válhat teljessé, valóban hatékonyá, ha a szóban forgó szervezeten belül sikerült kialakítani a bizalom légkörét, a dolgozók önbecsülését és megbecsülését, olyan szellemet, ahol a munkatársak és vezetők az aktív és tájékozott dolgozók munkáját érezhetően értékelik. Ilyen légkör a feltételt teremti meg, a gyártmányismertetőik maguk pedig a lehetőségét nyújtják annak, hogy az azokkal foglalkozók széles körü, naprakész informáltság birtokába jussanak.

S ha áttekintjük a változatos, sokoldalú szolgáltatásokat, amelyek egy mai ágazati tájékoztató szerv repertoriumában szerepelnek, látjuk, hogy azok a műszaki-tudományos, illetve a műszaki-gazdasági szféra különböző problémaköröihez kapcsolódnak. Az ily módon felkészült tájékoztatási szerv tevékenységének nem kevésbé fontos oldala a felhasználói igény felkeltése, annak tudatosítása, hogy a szakemberek különböző feladataik megalapozottabb ellátásához milyen hatékony alátámasztást, választ várhatnak a helyesen csoportosított gyártmányismertetőktől.

Tipikusan mai műszaki dokumentumtipus állt tanulmányozásunk középpontjába. Maivá frissesége, még inkább néhány lapba sűrített tömörsége, sokoldalúsága teszi. Sokoldalúságára bizonyosság, hogy tartalmaz mondanivalót

az iparirányítás és vállalatvezetés, de az informatika és a PR művelői számára is. "Demokratikus" dokumentum, mert többé-kevésbé minden hozzá fordulónak "válaszol", a kutatóknak a heurisztikával, a fejlesztőnek a kötelező színvonallal, a beruházónak a külföldi választékával, a vezetésnek a versenytársakkal. . . s végül, de nem utolsósorban kivétel nélkül minden szakembernek - nyelvtudónak vagy nyelvet nem ismerőnek! - a legnemzetközibb ábrával-képpel, számadatokkal.

IRODALOMJEGYZÉK

DOBROV, G. M.: A tudomány tudománya. Gondolat és Kossuth Könyvkiadó. Budapest, 1973.

PÁLINKÁS Jenő: A műszaki fejlesztési döntések előkészítése. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1973.

RÓZSA György: Tudományos tájékoztatás és társadalom. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1972.

ZOLTÁN Imre: A tájékoztatás mechanizmusának fontos eleme: a megújult prospektus. Tudományos és Műszaki Tájékoztatás. 1971. 3. sz.

ZOLTÁN Imre: Az informatika és a public relations. Tudományos és Műszaki Tájékoztatás. 1973. 8. sz.

ZOLTÁN Imre: Országos Gyártmányismertetőtár létrehozásának terve. Tanulmány, 1972.

HEGYI Nándor - ALMÁSY László: Gyártmányismertető előállítása és szakirodalmi felhasználása iparvállalatoknál. OMKDK. 1973.

FÜLÖP Géza: Ember és információ. Kritérium Könyvkiadó. Bukarest. 1973.

Tudományos és műszaki információ a Szovjetunióban. Szimpózium. Budapest. 1975.

KISS Sándor: A szakemberek információs igényei és azok kielégítése. ÉTK. Budapest. 1971.

GYÖRE Pál - PATEK Ferenc: A szakágazati tájékoztatás elvi alapjai, különös tekintettel a magyar kohó- és gépipari ágazatra. III. Táj. Tud. Konf. 1969.

VÁSÁRHELYI Pál: Az eszperantó mint a nemzetközi együttműködésen alapuló számítógépes dokumentáció eszköze. Könyvtári Figyelő. 1966. 4. sz.

A Chemical Abstracts Condensates felhasználása külföldön és néhány hazai tapasztalat

DERSI Gyuláné

Mielőtt a Chemical Abstracts Condensates (CAC) számítógépes szolgáltatás értékelésének néhány részletét elemezni kezdeném, szükségesnek látszik előrebozsátani valamit a szakirodalom és a szakirodalmi szolgáltatások "érték" fogalmáról.